

ACCURATE en ORIGINEELE AFBEELDINGE,
van PARIMARIBO, of NIEUW MIDDELBURG,
Geleegen in de COLONIE ZURINAME.

Over slaven en marrons in Suriname

DEEL 2: HARTSINCK, EEN REGENT (1770)

NB Dit is een zichtexemplaar. Het toont u de titelpagina, inhoudsopgave, voorwoord, serie-overzicht en enkele representatieve pagina's.

Inhoud

INLEIDING	3		
1 LEVEN EN WERKEN VAN JAN JACOB HARTSINCK	4		
2 HARTSINCK OVER DE SLAVEN IN SURINAME	6		
1 Soorten slaven	6		
2 De godsdienst van de slaven	6		
3 Tovenarij en zwarte magie	7		
4 Beeld dat Hartsinck van de slaven heeft	8		
5 Kleding van de slaven	9		
6 Liefhebberijen van de slaven	9		
7 Moeilijkheden rond de dansfeesten van de slaven	10		
8 Huwelijk van de slaven	10		
9 Kinderen	11		
10 De begrafenissen van de slaven	11		
11 Ziekten	12		
12 De hutten van de slaven	12		
13 Middelen van bestaan	13		
14 Straffen en verboden	13		
15 Hoe slaven moeten worden behandeld	14		
3 HARTSINCK OVER WEGGELOPEN SLAVEN EN MARRONS	15		
1 De eerste weggelopen slaven	15		
2 Premies voor het vangen van weggelopen slaven	15		
3 Overvallen door bosnegers	15		
4 Tochten tegen weggelopen slaven	16		
5 Wrede straffen voor gevangen marrons		18	
6 Redenen voor de blanken om naar vrede te streven		18	
7 Nieuwe tocht tegen marrons		19	
8 Begin van onderhandelingen		20	
9 Verzet tegen de vrede en opnieuw uitbreken van de oorlog		21	
10 Oorzaak van de opstand van marrons		22	
11 Nieuwe onderhandelingen met de marrons		23	
12 Moeilijkheden bij de onderhandelingen		24	
13 Sluiting van een wapenstilstand		25	
14 Toespraak van een bosnegerkapitein		25	
15 Blanken en marrons worden het eens over de inhoud van het verdrag		25	
16 Begin van de onderhandelingen		26	
17 Het sluiten van de vrede		26	
18 Naleving van de verdragen		27	
		BEGRIPPEN	28
		COLOFON DEEL 2	31
		DE DELEN IN DEZE SERIE	31
		<i>(Omslag)</i>	
		Zicht op Paramaribo in de tijd van J.J. Hartsinck halverwege de 18 ^{de} eeuw	

Inleiding

Tussen 1989 en 1993 is bij de rijksuniversiteit van Leiden in het kader van het project *Bouwstenen voor intercultureel onderwijs* een serie bronnenboekjes over de Surinaamse geschiedenis samengesteld door Leidse en Surinaamse historici, docenten en studenten. Doelgroepen waren docenten, schrijvers van schoolboeken, studenten en leerlingen die dieper op een onderwerp willen in gaan dan in het gewone geschiedenisonderwijs mogelijk is.

Anders dan in de oorspronkelijke serie staat in deze digitale opvolger in elk deeltje één auteur centraal. Ook is er aanvullend beeldonderzoek gedaan.

De Nederlandse overheid heeft het geschiedenisonderwijs met Tien Tijdvakken, Kenmerkende Aspecten, Historische Contexten, verplichte voorbeelden en een canon zodanig volgepropt dat de voorschriften onuitvoerbaar geworden zijn. Een toenemend aantal docenten trekt zich noodgedwongen of met genoegen steeds minder van de voorschriften aan. Zo ontstaat er onbedoeld door de overheid meer ruimte voor niet-westerse geschiedenis die er in de overheidsvoorschriften zeer bekaaid vanaf komt.

Wie op zoek gaat naar stemmen van ooggetuigen uit de tijd van de slavernij zal tot zijn teleurstelling ervaren dat vooral van blanke ooggetuigen indrukken bewaard zijn gebleven. Toch was het ook mogelijk een apart deel, '13: Stemmen van slaven en marrons' samen te stellen. Indirect komen in andere deeltjes ook slaven en marrons aan het woord.

Veel beschreven daden en gedachten zullen de haren van de huidige lezer ten berge doen rijzen. Dat overkwam, zo maken sommige bronnen duidelijk, ook veel blanken in de tijd van de slavernij. Uit de bronnen blijkt dat er toen zowel onder de blanke als onder de gekleurde bevolking zeer verschillend over slaven en de slavernij werd gedacht.

Uit de geraadpleegde bronnen zijn alleen fragmenten geselecteerd die met de slavernij in Suriname te maken hebben. De cursieve teksten en de meeste (tussen)titels zijn van ons. Het taalgebruik in de oude bronnen is zoveel mogelijk gehandhaafd.

Voor het leesgemak hebben we sommige woorden in de moderne spelling geschreven, bijvoorbeeld 'zo' in plaats van 'zoo', 'slaven' in plaats van 'slaaven', 'gewichtig' in plaats van 'gewigtig' en 'sche' aan het eind van een woord is gewijzigd in 'se'.

Uit historische en taalkundige overwegingen wijzen we het elimineren van woorden, bijvoorbeeld 'slaaf' vervangen door 'tot slaaf gemaakte' af. Slavernij bestond eeuwenlang onder veel volken; niet alleen onder Europeanen, ook onder Afrikanen en Arabieren bijvoorbeeld. Velen werden niet tot slaaf gemaakt maar als slaaf geboren. Beseffen dat de inhoud van begrippen in de loop van de tijd verandert en dat ze in dezelfde tijd verschillend worden geïnterpreteerd, is raadzaam en haalbaarder dan te pogen begrippen te vervangen.

BESCHRYVING
VAN
G U I A N A,
OF DE
WILDEKUST,
IN
ZUID-AMERICA,

Betreffende de Aardrykskunde en Historie des Lands, de Zeeden en Gewoontes der Inwooners, de Dieren, Vogels, Visschen, Boomen en Gewassen, als mede de eerste Ontdekking dier Kuft, de Bezittingen der Spanjaarden, Franschen en Portugeezen en voornaamelyk de Volkplantingen der Nederlanderen, als

**ESSEQUEBO, DEMERARY,
BERBICE, SURINAME,**

En derzelver Rivieren, met de noodige Kaarten en Afbeeldingen der Forten. Waarby komt eene

Verhandeling over den Aart en de Gewoontes der Neger-Slaaven.

Alles uit echte Stukken opgesteld door

MR. JAN JACOB HARTSINCK,

*Charter- en Request-Meester van het Edel Mogende Collegie ter Admiraliteit tot Amsterdam,
Mitsgaders Lid van het Zeewysche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen.*

EERSTE DEEL.

Te A M S T E R D A M,
By **GERRIT TIELENBURG,**
MDCCLXX. *Met Privilegie.*

1 Leven en werken van Jan Jacob Hartsinck

Jan Jacob Hartsinck werd in 1716 in Amsterdam geboren. Op achtjarige leeftijd kreeg hij zijn eerste betrekking: klerk bij het college van de admiraliteit van Amsterdam. Hij studeerde rechten in Leiden. In 1743 werd hij heemraad van Watergraafsmeer, in 1762 charter- en requestmeester van de admiraliteit, president van de hoofd-participanten van de West-Indische Compagnie en directeur van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen in Vlissingen. Tenslotte werd hij in 1774 directeur van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen in Haarlem.

Hij had een grote liefde voor het toneel, waarvoor hij stukken vertaalde en schreef. Ook was hij bestuurder van de schouwburg in Amsterdam. In zijn vrije tijd dichtte hij. In een levensbeschrijving worden deze niet gepubliceerde gedichten door een tijdgenoot die ze ter inzage kreeg, als volgt omschreven: 'meestal geestig, luimig', ze moeten 'hoezeer van geene hooge vlugt, toch ongetwijfeld in zijn

tijd behaagd hebben'. Ook was hij regent van het oude mannenhuis in Amsterdam. Daarnaast schreef hij een boek over watermolens. Hoewel hij zich in zijn tijd dus op verschillende gebieden onderscheidde, is zijn naam vooral blijven voortleven door het tweedelige boek dat hij over 'Guiana' schreef.

Jan Jacob Hartsinck is zelf niet in Suriname geweest, maar hij heeft voor het schrijven van zijn werk wel de beschikking gehad over goed geïnformeerde en gedocumenteerde personen. Zijn vader was vijfentwintig jaar lang directeur van de Sociëteit van Suriname. Bij het schrijven van zijn boek kreeg hij bovendien de medewerking van verschillende inwoners van Suriname, waaronder de secretaris van het bestuur van de kolonie, Meel. Daar hij ook zelf een belangrijke functie kreeg bij de WIC, heeft hij dank zij zijn goede contacten allerlei voor zijn onderzoek belangrijke archieven kunnen raadplegen.

2 Hartsinck over de slaven in Suriname

1 SOORTEN SLAVEN

Harsinck noemt eerst de uit Afrika ingevoerde slaven. Hij vervolgt dan:

‘Men heeft er ook bovendien enige Indianen, rode slaven genaamd, die op de rivieren de Amazone en de Orinoco van de Portugezen en Spanjaarden en landinwaarts van de Indianen, door de handelaars, bij ons christen zwervers geheten, worden gekocht of ingeruild en voorts ter verkoop naar Essequibo, Suriname en de Berbice vervoerd.

De rode slaven zijn van een tederder gestel dan de negers en niet zo wel in staat om zware arbeid in de brandende zon te verrichten, waarom zij meest tot huiswerk en lichtere bezigheden gebruikt worden. Verder hebben wij tot slaven degenen die in onze volksplantingen uit slaven geboren worden, creolen genaamd, die men voor de beste houdt. Men noemt ze creolen om hen te onderscheiden van de zout-waternegers, welke naam men geeft aan alle slaven die van Afrika ingevoerd worden.’

2 DE GODSDIENST VAN DE NEGERS

‘De negers zijn van nature allen afgodendienaars, doch daar is geen land of dorp, ja bijna geen geslacht onder hen, dat niet in geloof en godsdienst verschilt, ofschoon zij deze in onze koloniën weinig of niet uitoefenen. Sommigen verbeelden zich dat de mensen door een grote spin, die zij Anansi noemen, zijn geschapen; anderen dat God, bij hen Jan Compaan genaamd en voor een goed man gehouden, zwarte en

blanke mensen tegelijk heeft voortgebracht en dat de zwarten de gave en bezitting van het goud hadden verworven en de blanken die van de kunsten en wetenschappen. Daarom moeten de eerstgemelden de laatstgenoemden ten eeuwige dage dienen.

Hun opperwezen, gelijk gezegd is, noemen zij Jan Compaan. Hun mindere goden, heiligdommen en offerplaatsen fetisjes, met welke zij ook hun eden en bezwingingen bevestigen.

Aan deze Jan Compaan hebben zij hun geboortedagen gewijd. Ieder van hen heeft zijn bijzondere verboden spijzen, waar hij zich van onthoudt. Deze onthouding gaat op hun kinderen over. Doch de strand-negers zijn thans beschaafder en willen ook wel bekennen dat het God is, die alle dingen geschapen heeft en regeert. Ook weten zij wel, dat zij, als geringe en zondige schepsels, geen toegang tot die God kunnen hebben. Daarom laten zij, als zij Hem iets willen verzoeken, zulks door hun fetisj-pausen uitvoeren aan hun profeet Benjan, die woont aan de rivier die naar hem genoemd is. Hij geeft hun wensen dan aan God te kennen en van het antwoord van die god doet hij aan de gemelde pausen verslag, voor welke moeite zij de Benjan telkens de offergaven schenken, die hij eist, welke door de fetisj-pausen ’s nachts weggehaald worden en onder elkaar verdeeld.

Het is niet voldoende duidelijk op te maken wat eigenlijk hun gevoelen is over de ziel, het lichaam, en de opstanding na de dood; de ene heeft er deze en de andere gene denkbeelden van. Doorgaans peinen zij daar zeer weinig over, omdat zij schijnen te denken in dit leven met geen ander doel geschapen te zijn, dan tot voldoening van de vleselijke lusten.

Onderwijs hebben zij helemaal niet. Al wat bij hen in de herinnering blijft, bestaat uit vertellingen van geesten en gedaanteverwisselingen van mensen en beesten, die zij evenwel maar als bedachte vertellingen erkennen. Nochtans schijnen zij te denken, dat er bij de mens iets is, dat met de dood niet vergaat, vermits zij omtrent de gestorvenen zeer bijgelovig zijn. Zij menen dat zij, of hun spoken, gekomen waren, en hen goed of kwaad toebrengen. Doch die verbeelding is zeer stoffelijk. Om hen te bevredigen schenken zij hen van tijd tot tijd spijs en drank.

Sommigen onder hen geloven in de zielsverhuizing en dat zodra iemand overleden is, hij weer in zijn land (van herkomst) terugkeert, doch zeer weinigen weten van straf of beloning na dit leven. Echter enigen geloven, dat diegene, die hun godsdienstplichten goed hebben waargenomen, door hun afgod in een aangename landstreek zullen worden verplaatst, achter de bergen, maar dat de kwaden in een bepaalde rivier zullen worden gesmoord.

Ofschoon de negers in onze volkplantingen zich met weinig plechtigheden ophouden en geen openbare godsdienst plegen, naar hun zeggen omdat God een goed man is en zij Hem daarom geen dienst bewijzen, vrezen zij echter zeer de duivel, bij hen Douweij, of Bossum genaamd, die hen, zo zij voorgeven, veel kwaad doet. Daarom aanbidden zij hem, opdat hij hen geen kwaad doet.

Het ophangen is voor hen geen straf, omdat zij geloven dan gaaf en ongeschonden in hun land weer op te staan, maar voor het onthoofden en radbraken zijn zij zeer bevreesd, zich verbeeldend dat zij dan verminkt zullen opstaan en niet in staat zijn hun werk te verrichten.'

3 TOVENARIJ EN ZWARTE MAGIE

'Zij hebben onder hen verscheidene oude tovenaresses en tovenaars; de mannen noemen ze Gran Tata of Grootvader en de vrouwen Gran Mama of Grootmoeder. Deze Tata's of Mama's zijn ook de loekoemans, dat is zieners, die met wichelarij omgaan.

De negers komen om alles wat er voorkomt bij hen en brengen tot het laatste dat zij bezitten te berde om te weten wat hen, de hunnen of anderen boven het hoofd hangt en om het kwade af te weren, waartoe dan vrij veel geëist wordt. Ook maken die loekoemans allerlei betoverde touwen met knopen, die om het lijf of aan handen en voeten gedragen worden; ofwel om vergiftiging, ziektes en ongemakken te voorkomen, ofwel om geliefd te worden, om sterk in het vechten te wezen, om niet geslagen te worden enz. Ook komen zij om ervoor te zorgen dat alles rijkelijk betaald wordt en vooral in gevallen van ziekte, maar ook omtrent hun minnehandelingen, het vertrouwen van hun meester of meesteres en wat het ook anders zijn mag. Deze zieners zijn ook gewoonlijk hun zogenaamde doktoren, die kruiden of remediën geven voor ziektes en kwalen. Nooit zal zo iemand aan een ander iets ter genezing geven, voordat hij van degene die genezen wil worden, geld heeft gekregen (zogenaamd om bepaalde effecten te verkrijgen). Bovendien eisen zij onder hetzelfde voorwendsel vaak de beste kleren van de zieke.

Al deze plechtigheden van toverijen houden zij voor de blanken zeer geheim en slechts door geheime navorsingen kan men daar iets van te weten krijgen. Het ergste is, dat de meesten van die oude vleesgeworden duivels, wanneer ze de onnozelen veel hebben wijsgemaakt van de kracht van haar toverkunst, zowel om liefde of genegenheid te verwekken als anderszins, ook wel eens een poedertje bereiden om degene waarop het gemunt is, toe te dienen en ook ruimen zij wel degenen, die zich beklagen dat hun middelen zonder gevolg zijn, uit

3 Hartsinck over weggelopen slaven en marrons

1 DE EERSTE WEGGELOPEN SLAVEN

‘Wij gaan thans over tot de dapperheid van de bosnegers, de expeditie tegen hen ondernomen en het vredesverdrag met hen, waarvan ik het voornaamste zal beschrijven. De Saramaccaanse negers, marrons, zijn oorspronkelijk (*afstammelingen*) van de ten tijde der Engelsen weggelopen neger-slaven en hebben zich nedergezet langs de rivieren van Suriname, de Saramacca en de Coppename, boven in de bosachtige landstreken en aldaar een soort van gemenebest opgericht. Enigen van hen hadden reeds moed genoeg toen de Engelsen nog in de bezitting van deze kolonie waren, om zich in Para te verschansen, onder een opperhoofd Jermes genaamd, een Kormantijnse neger, vandaar de bijgelegen plantages verontrustend. Vervolgens zijn zij versterkt door diegenen welke bij de landing van Cassard (in 1712) in het bos gevlucht zijn en zich bij hen gevoegd hebben. En van tijd tot tijd zijn zij versterkt door nieuwe weglopers van onze plantages, vooral van de Joden, waardoor zij nog een gebroken Portugees onder hun neger-Engelse taal voegen.’

2 PREMIES VOOR HET VANGEN VAN WEGGELOPEN SLAVEN

‘Voor het vangen van weggelopen negers heeft men al lang geleden een premie ingesteld, die eerst op vijf gulden voor iedere wegloper bepaald werd en naderhand is verhoogd op driehonderd ponden suiker, als daar opzettelijk op gejaagd werd, doch anders maar hon-

derd ponden. Vervolgens is de premie vermeerderd tot vijftig gulden, zo men hen binnen het district der rivieren kon betrappen en vijftig gulden voor die buiten op de kust gevangen werden.

In het jaar 1717 werd verlof gegeven aan een ieder om tochten naar weglopers te ondernemen, een premie van vijftienhonderd gulden gesteld op de ontdekking van de weglopersdorpen Claas en Pedro en zeshonderd gulden op de andere weglopersdorpen en tien gulden voor iedere bewoner die, buiten dienst der kolonie zijnde, op eigen kosten een tocht ondernam en een van de genoemde dorpen mocht komen te ontdekken. Enige jaren daarna werd vastgesteld dat al diegenen die dorpen van weglopers ontdekten, zodanig dat op deze met vrucht een commando kon worden gedaan, een premie zouden genieten van vijfhonderd, duizend of vijftienhonderd gulden, afhankelijk van het dorp dat gevonden werd.

Slaven die dorpen ontdekten of wisten en die niet aangaven, werden als weglopers aangemerkt. Indien deze slaven of zelfs weglopers zichzelf kwamen aangeven, de schuilhoeken of dorpen bekend maakten en aanwezig, verkregen zij niet alleen vergiffenis, maar bovendien een premie en de vrijheid. Daarentegen was bij verordening van 22 juli 1721 de doodstraf vastgesteld tegen de weglopers.’

3 OVERVALLEN DOOR BOSNEGERS

‘Deze bosnegers wier aantal voor weinige jaren op vijf- of zesduizend begroot werd, hebben zelfs in de tijd dat wij de kolonie bezitten vele

moedwilligheden, moorden en roverijen aangericht. Rond het jaar 1701 of 1702 werd te Para ene Van der Kam door hen op zijn plantage vermoord, alsmede in 1713 de timmerman op de plantage van Govert Andriessen, gelijk zij ook in Tempati enige jaren later de plantage van Bakker aanvielen, de man dodelijk kwetsten en, na de vrouw deerlijk geslagen te hebben, alles mee namen. Onder het bestuur van de heer Temmink liepen die negers de plantage van Ridderback, in Commewijne af en voerden de slaven met alles wat ze vonden, met zich naar het bos.

Men ontdekte ook dat de slaven op deze en gene plantage onder elkaar een collecte deden om kruit te kopen om een aanslag op de blanken te wagen en daarvoor zijn verscheidenen gestraft. Ten tijde van de heer de Cheuffes ruïneerden de weglopers, zowel in Para als in Tempati en in Peninica, verscheidene plantages en vermoordden niet alleen de blanken die zich daarop bevonden, maar ook enkele slaven, nemende alles met zich mee wat van hun gading was.

Op de 28ste juni van het jaar 1730 vielen zij de plantage 'Berg en Daal' aan, toebehorende aan de toen regerende Gouverneur C.H. de Cheuffes, gelegen boven in Suriname, hetgeen op de volgende wijze toeging. Terwijl op die plantage gemalen werd en de meeste slaven in het veld waren om suikerriet te kappen en dat naar de molen te brengen, hadden de weglopers zich de hele morgen en mogelijk meer dagen tevoren opgehouden rondom de gronden aan de boskant, vanwaar zij alles konden zien wat de slaven deden. De bastiaan van deze plantage, gewoon zijnde altoos een schietgeweer met zich naar het veld te nemen, had het juist daar laten liggen en ook de meeste slaven legden, terwijl zij het riet droegen, hun kapmesses in stompen van bomen en elders. Dit door de weglopers bemerkt, sloegen die hun slag en zij vielen de slaven aan, terwijl zij eerst het geweer en zoveel kapmesses als zij goedvonden wegnamen. De slaven die nu meestendeels ontwapend waren en zich dus overvallen ziende,

sloegen op de vlucht, ondertussen niet nalatende zich met de messen die ze nog over hadden en met suikerrietstokken zodanig te weren dat er verscheidenen van de aanranders gekwetst raakten. Een groot aantal slaven had de wijk genomen in een korjaal, die zo vol was dat zij omsloeg, waardoor een negerin verdrinkte. Een andere negerin die vervolgd werd, sprong in het water waar zij met het geweer door een wegloper geschoten werd in het gewricht van de linkerarm en in de hals. Vijf wijven die in het veld gebleven waren en niet konden ontvluchten, sleepten zij mee.

De blanken van die plantage, die op hun alarm toegeschoten waren, vonden onderweg de gevluchte slaven, die zich hier en daar schuil hadden gehouden en gaven sommigen van hen geweren en andere kapmesses. Aldus gewapend togen zij gezamenlijk naar de plaats waar de aanval geschied was. Doch aldaar niemand vindende vervolgden zij de weglopers in het bos. Deze slaven waren zo verwoed, dat zij zonder naar de blanken om te zien reeds een berg verder waren dan de blanken toen zij de weglopers achterhaalden. Deze verlieten daarop terstond de weggevoerde wijven, maar de slaven, die daarmee niet tevreden waren, vielen de negers opnieuw aan.

Doch het ongeluk wilde dat het toen sterk regende, waardoor geen van de geweren wilde afgaan, dus kregen zij er maar een gevangen, die zij met de kolf van het geweer doodsloegen. Terwijl de avond viel, bedienden zich de weglopers van dat voordeel en kozen het hazenpad. Zij waren omtrent de veertig sterk geweest en op de plantage waren bijna zeventig weerbare mannen.'

4 TOCHTEN TEGEN WEGGELOPEN SLAVEN

'Van tijd tot tijd hadden de kolonisten wel ondernomen de bosnegers te vervolgen, gelijk onder de burgerluitenanten Overschelde en De Camps en de vaandrig C.A. van Vheelen in Cottica en onder de joodse

Over slaven en marrons in Suriname

COLOFON DEEL 2

Samenstelling eerste uitgave

Loes Alink, Leo Dalhuisen, Christien Dubbeldam, Marjan Eijgenraam,
David Kips, Elise Storck, Rolf Roth, Aad van de Wijngaart

Redactie heruitgave

Liesbeth en Leo Dalhuisen

Ontwerp en vormgeving

Hannie van den Berg Grafische Vormgeving en DTP

Beeldverantwoording voor deze serie

Surinaams Museum Paramaribo, Universiteitsbibliotheken van
Groningen en Leiden, Rijksmuseum Amsterdam, Zeeuws Archief

Heruitgegeven door

historypicturesanddocuments, 2017

Contact

info@historypicturesanddocuments.com

DE DELEN IN DEZE SERIE

- 1 Herlein, een Fries in Suriname (1718)
- 2 Hartsinck, een regent (1770)
- 3 Stedman, een militair (1796)
- 4 Lammens, een jurist (±1815-±1835)
- 5 Kuhn, een arts (1827)
- 6 Benoit, reiziger, tekenaar en schrijver (1829-1831)
- 7 Bosch, een predikant (1843)
- 8 Teenstra, een landbouwkundige en abolitionist (1835-1842)
- 9 Kappler, militair, koopman en bestuurder (1836-1842)
- 10 Van Hoevell, Kamerlid en abolitionist (1854)
- 11 Wolbers, onderzoeker en abolitionist (1861)
- 12 Winkels, blankofficier, tekenaar en schrijver (1839-1893)
- 13 Stemmen van slaven en marrons
- 14 Planters aan het woord (1787-1859)
- 15 Plakkaten: de slavernij geregeld

Verkrijgbaar bij:

historypicturesanddocuments.com